

Nr 6.

Ankom till riksdagens kansli den 24 mars 1915 kl. 11 f. m.

Andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande nr 6, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning i fråga om möjlighet för värnpliktige, som av samvetsbetänkligheter vägra fullgöra sin värnplikt, att utföra annat arbete för statens räkning.

I en inom andra kammaren avgiven, till kammarens femte tillfälliga utskott hänvisad motion nr 152, har herr *Berg* i Munkfors hemställt, att riksdagen måtte besluta om en skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda på vad sätt värnpliktiga, som av samvetsbetänkligheter vägra att ikläda sig uniform och fullgöra sin värnplikt, må kunna beredas möjlighet att utföra annat kulturellt arbete för statens räkning.

Beträffande motiveringen för denna hemställan får utskottet hänvisa till motionen.

Vid 1898 års riksdag väcktes inom andra kammaren av herr *Byström* en motion, varuti hemställdes, att riksdagen för sin del måtte besluta ett sådant tillägg till 27 § i värnpliktslagen av den 5 juni 1885, att från all övning i fredstid skulle befrias värnpliktig, som av *samvets-skäl* ej kan förmås att låta sig vapenövas; dock att sådan värnpliktig skulle vara skyldig att i den ordning, Konungen äger närmare bestämma, under tid motsvarande minst den stadgade övningstiden (90 dagar), men

*Historik.
1898 års
riksdag.*

Bihang till riksdagens protokoll 1915. 13 saml. 5 avd. 6 häft. (Nr 6.)

ej utöver 100 dagar, för kronans räkning uträta annat arbete, som är för den värnpliktige lämpligt och ej avser krigsändamål. Emellertid hemställde lagutskottet enhälligt, att riksdagen ej måtte bifalla motionen, och första kammaren följde lagutskottet. Andra kammaren däremot biföll (med 78 röster mot 76) ett av herr S. A. Hedin under överläggningen i kammaren framställt yrkande, att andra kammaren för sin del skulle begära, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes taga i övervägande, huruvida i värnpliktslagens 27 § må böra vidtagas en ändring i det syfte, som motionären ifrågasatt.

Motionen föranledde således, i anseende till kamrarnas skiljaktiga beslut, ej till någon riksdagens åtgärd.

1898 års
värnplikts-
lagakommitté.

Emellertid erhöll den kommitté, som av Kungl. Maj:t den 14 oktober 1898 tillsattes för verkställande av utredning beträffande vissa spörsmål inom värnpliktslagstiftningen, bl. a i uppdrag att utreda, huruvida värnpliktig, som hyser samvetsbetänkligheter mot att låta sig vapenövas, må i fredstid kunna därifrån befrias mot skyldighet att uträta annat passande arbete. Kommittén, som i sitt betänkande av den 12 december 1899 granskade frågan ur såväl principiell som praktisk synpunkt, kom emellertid till det resultatet, att den ej kunde förorda någon förändring av gällande lagstiftning i det angivna syftet. Däremot uttalade kommittén önskvärdheten av att det frihetsstraff, som blir följden av en på samvetsbetänkligheter stödd vägran att fullgöra försvarsplikten, begränsades till något visst mått, eventuellt medförande vissa andra påföljder.

1901 års
riksdag.

I riksdagen återkom frågan 1901, då inom andra kammaren av herr Byström en motion väcktes med hemställan av ungefär samma innehåll som den ovan anförda vid 1898 års riksdag. Det särskilda utskott, till vilket motionen hänvisades, ansåg sig ej kunna tillstyrka bifall till densamma, men hemställde, att riksdagen måtte, i sammanhang med antagandet av den nya värnpliktslagen, uttala önskvärdheten därav, att genom särskilt av Kungl. Maj:t meddelat stadgande vederbörande truppbefälhavare bemyndigas att, i den mån omständigheterna därtill kunde föranleda, meddela värnpliktige, som funnes hysa *samvetsbetänkligheter* mot vapentjänst, befrielse från sådan tjänst och i stället använda dem till annan lämplig tjänstgöring vid truppen. Denna hemställan vann riksdagens bifall, och i anledning därav utfärdade Kungl. Maj:t den 21 februari

1902 ett cirkulär, varuti vederbörande truppförbandschefer (beväringss-^{K. cirkulär} befälhavare vid flottans stationer) bemyndigades »att därest, efter inhäm-^{d. 21/2 1902.} tande av erforderliga upplysningar, de vid noggrann prövning av omständigheterna i varje särskilt fall finna övertygande skäl föreligga till antagande, att värnpliktig, som vägrar att fullgöra vapentjänst, därtill föranledes av allvariga samvetsbetänkligheter mot sådan tjänst, förordna, att dylik värnpliktig skall användas till annan lämplig tjänstgöring vid truppförbandet (stationen eller å flottans fartyg)».

Emellertid förekom det, att i några fall värnpliktige *vägrade delta*^{1907 års}
i all slags militär tjänstgöring. Inom andra kammaren väcktes med an-^{riksdag.} ledning därav vid 1907 års riksdag av herr Lindgren i Islingby en motion, varuti yrkades, att riksdagen måtte besluta en skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan, det täcktes Kungl. Maj:t taga i övervägande, huruvida och på vilket sätt sådana värnpliktige, som på grund av *religiös* övertygelse finna sig av samvetsbetänkligheter förhindrade att delta i *vapenövning eller annan militär tjänstgöring*, må i stället få utföra annat arbete för statens räkning. Lagutskottet, till vilket motionen hänvisades, hemställde om bifall till motionen. Den bifölls också av andra kammaren, men avlogs av den första, och frågan hade således vid denna riksdag fallit.

En motion med samma yrkande som i den senast berörda väcktes inom andra kammaren vid 1909 års riksdag av herr Byström med in-^{1909 års} stämmande av flere kammarledamöter. Lagutskottet hemställde nu om ^{riksdag.} avslag å motionen. Första kammaren biföll denna hemställan, under det att andra kammaren biföll motionen. Den hade sålunda ej heller nu vunnit riksdagens bifall.

Vid 1911 års riksdag återkom herr Byström i en inom andra kam-^{1911 års} maren avgiven motion med samma yrkande. Lagutskottet hemställde ^{riksdag.} nu visserligen om bifall till motionen och andra kammaren följde utskottet, men då första kammaren beslöt avslå motionen, hade den även vid denna riksdag fallit.

Slutligen väcktes vid 1912 års riksdag inom andra kammaren av ^{1912 års} herr Liljedahl en motion, varuti hemställdes, att riksdagen ville i ^{riksdag.} skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda,

huruvida ej det nuvarande fängelsestraffet för värnpliktsvägran kunde utbytas mot ett intagande å statens uppfostringsanstalt å Bona, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill en sådan utredning kunde föranleda. Denna motion vann emellertid icke heller riksdagens bifall, utan avslogs på lagutskottets hemställan av båda kamrarna.

Utländet. Härtill må nämnas, att i vårt grannland Norge en skrivelse från försvarsdepartementet av den 6 augusti 1900 tillställts truppbefälhavarna med ungefär likartat syfte som det i ovan nämnda kungl. cirkulär av den 21 februari 1902. Beträffande andra länder har endast kunnat utrönas, att enligt vad som uppgivits andliga ämbetsmän i Ryssland, Österrike och Schweiz bli befriade från värnpliktstjänst.

Utskottets yttrande. Av ovanstående utredning framgår, vad också motionären åberopat, att riksdagen 1901 godkänt själva principen, att värnpliktiga, som hysa samvetsbetänkligheter mot vapentjänst, kunna efter vederbörlig prövning meddelas rätt att i stället användas till annan lämplig tjänstgöring vid truppförbandet. Erfarenheten har emellertid visat, att det förekommit fall, då dylika värnpliktsvägrare anse sig av samvetsskäl ej blott icke kunna göra vapentjänst utan även icke kunna ikläda sig vapendräkten och ej heller vilja utföra annat arbete vid truppen. Däremot ha de förklarat sig villiga att under motsvarande tid utföra sådant civilt arbete för statens räkning, som kan beredas dem, utan skyldighet från deras sida att bära uniform.

Motionären syftar nu till att åstadkomma ett supplement i dylik riktning till den redan anförda bestämmelsen, uttryckt i k. cirkuläret av den 2¹/₂ 1902. Utskottet anser för sin del denna önskan väl motiverad. Har staten en gång fastslagit själva huvudprincipen om möjlighet för samvetsömma till befrielse att göra vapentjänst, synes det staten föga värdigt och icke gagneligt att bestraffa med långvariga, *upprepade* fängelsestraff vägran att bära vapendräkten eller att utföra något som helst arbete vid *truppen*, en vägran som i jämförelse med den förra dock måste sägas ha en underordnad betydelse ur statens synpunkt, på samma gång den dock för värnpliktsvägraren ifråga kan framstå som en lika ofrånkomlig samvetssak som vägran att göra själva vapentjänsten.

Gentemot dem, vilka med åberopande av vikten att hävda statens auktoritet emot enkildas anspråk på självhävdelse i det ena eller andra avseendet möjligen befara för försvaret vådliga konsekvenser av ett sådant medgivande, som här ifrågasatts, må anföras, att antalet fall av dylik

vägran är ytterligt ringa, enligt uppgift högst ett 10-tal per år. Med den noggranna prövning, som redan nu förekommer och givetvis fortfarande skulle förekomma av omständigheterna i varje särskilt fall, torde möjlighet till simulering knappast förefinnas. Utskottet har också den uppfattningen, att de värnpliktige med ytterst få undantag, nämligen där starka samvetsbetänkligheter föreligga, skola föredra den militära tjänstgöringen framför ett civilt arbete, som säkerligen kommer att bli väl så krävande som vapentjänsten.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att andra kammaren för sin del måtte besluta, det riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda på vad sätt värnpliktiga, som finnas hysa samvetsbetänkligheter mot vapentjänst, må kunna befrias ej blott såsom nu från sådan tjänst utan jämväl från skyldigheten att bära uniform, för att i stället beredas tillfälle att under motsvarande tid utföra annat, civilt arbete för statens räkning, samt att Kungl. Maj:t måtte vidtaga de åtgärder, vartill denna utredning kan föranleda.

Stockholm den 12 mars 1915.

På utskottets vägnar:

ERNST LILJEDAHL.

Vid ärendets slutbehandling inom utskottet hava närvarit: herrar Liljedahl, Gustafsson i Bränsta, Bengtsson i Göteborg, Bengtsson i Kullen, Åkerlindh, Höglund, Sundström, Thore, Ericson i Funäsdalen och Zander.

Reservationer:

dels av herrar *Liljedahl* och *Sundström*, som ansett, att utskottets utlåtande bort hava följande lydelse:

Utskottet hävdar den ståndpunkten, att statens intresse bör gälla för mer än den enskildes, och då den svenska krigsmakten icke avses att nyttjas för andra ändamål än försvaret av Sveriges självständighet och neutralitet, föreligger en så klart etisk grundval att bygga värnplikten på, att ingen tvekan behöver uppstå hos den enskilde angående hans ovillkorliga plikt att bidraga till värnandet av det land, vars lagbundna frihet han som medborgare är delaktig av. Det oaktat inträffa nästan årligen fall, då värnpliktige, om också till ett ringa antal, kanske högst 10, känna sitt samvete förbjuda dem att ikläda sig uniform för att fullgöra sin värnplikt.

Det är givetvis även ett statsintresse, att det av grundlagen uppställda idealet om, att staten ej bör våldföra sig på den enskildes samvete, hålles i helgd genom utfyllande lagbestämmelser, vilka föra det moderna samhället så nära idealet, som den givna verkligheten — här statens bestånd — kan tåla. En stats styrka ligger icke minst däri, att den kräver och fostrar en medborgaranda, som visar att den enskildes lif verkligen står i överensstämmelse med hans samvete. Ett handlande i strid med samvetets bud alstrar en dålig, av hyckleri och kryperi förorenad medborgaranda.

Frågan om behandlingen å statens sida av sådana värnpliktige, vilka av samvetsskäl känna sig förhindrade att fullgöra soldatplikten mot sitt land, emedan de anse varje dödande av en människa vara en orättfärdig handling, är så till vida löst i vårt land som att dessa värnpliktige kunna efter noggrann prövning av varje särskilt fall kommenderas till sjukvårdstjänst eller handräkningsarbete för krigsmaktens räkning. Men icke ens detta tillmötesgående från statens sida har visat sig tillräckligt för att häva samvetsbetänkligheterna hos alla inom den ifrågavarande kategorien värnpliktige. Utskottet anser, att om en ingående undervisning av fullt lämplig person meddelades dessa värnpliktsvägrare om den militära sjukvårdens innebörd, så skulle de möjligen erhålla en ny syn på denna sak. De

skulle då kunna få klart för sig, att de genom fullgörandet av sin värnplikt kunna i händelse av krig lämna sjuka och sårade både i egen och fiendens armé hjälp å slagfältet, att det därvid är nödvändigt vara iförd uniform för att ej bliva behandlad som marodör, att sjukvårdssoldatens särskilt utmärkta uniform just symboliserar den kristna kärlek till både vän och fiende, som brukar åberopas av dem, som vägra iföra sig även sjukvårdssoldatens uniform. Om fullt åskådliga exempel lämnades i denna undervisning om vikten av att redan i fred lära sig sjukvårdstjänstens olika grenar, såsom bårars bärande, förbands anläggande m. m., så skulle kanske flera av dessa värnpliktsvägrare inse, att den religiösa eller politiska påverkan, de varit utsatta för, i grunden varit människofientlig, då den jämväl inneburit en agitation mot den kristna plikten att taga hand om sårade och sjuka på ett slagfält.

Emellertid anser sig utskottet ej kunna bestrida, att fall kunna inträffa, då en värnpliktsvägrare ej kan anses lämplig för sjukvårdstjänst eller ej låter sin åsikt ändras. Tål han ej att se blod och saknar han i övrigt den själens styrka, som erfordras för ett effektivt kärleksarbete sådant som sjukvårdssoldatens å ett blodigt slagfält, så torde ett verkligt psykiskt förhinder finnas, vilket i lika hög grad som vissa kroppsfel tala för kassation. Men möjlighet kan ock finnas för ett bedrägligt förfarande å den värnpliktiges sida, genom att lusten att undandraga sig sin plikt frestar till hycklande av samvetsbetänkligheter eller psykisk oförmåga till sjukvårdssoldatens kall. Inför dessa olika möjligheter av verklig och låtsad samvetsömhet anser utskottet en annan utväg böra väljas än såväl den rent avvisande, som icke vill någon förändring av gällande bestämmelser, och den av otillräckliga garantier hägnade, som motionären föreslår. Den förra förbiser, att så länge en samvetsöm värnpliktsvägrare för sin tros skull underkastar sig upprepade fängelsestraff, medan en verklig förbrytare blott dömes en gång, så talar ett sådant martyrskap för befintligheten av en verklig om också missledd övertygelse. Den senare utvägen innebär däremot en alltför stor lockelse åt hycklarnas och de plikt-förgätnas kategori. Dessa skulle enligt motionen erhålla ett lika långt och i regeln av dem såsom lättare betraktat civilt arbete i stället för militärtjänsten. Utskottet anser sig därför böra förorda införandet av en sådan bestämmelse i värnpliktslagen, att ett civilt arbete av något längre varaktighet än den militära tjänstgöringen vid det vapenslag, värnpliktsvägraren tilldelats, exempelvis en ökning av tio procent, må kunna efter noggrann prövning åläggas den, som nekar bära uniform.

På grund av vad utskottet sålunda anfört hemställes,

att andra kammaren för sin del måtte besluta, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville an hålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till sådan ändring i värnpliktslagen, att värnpliktig, vilken av samvetsbetänkligheter vägrar ikläda sig uniform för fullgörandet av sin värnplikt, måtte åläggas att civilklädd utföra annat arbete för statens räkning, dock att detta blir av något längre varaktighet än den militära tjänstgöringen.

dels av herrar *Gustafsson* i Brånsta, *Bengtsson* i Kullen, *Åkerlindh* och *Thore*, vilka anfört:

Av den vid utskottsbetänkandet fogade historiken framgår, att frågan om möjlighet för värnpliktige, som av samvetsbetänkligheter vägra fullgöra sin värnplikt, att vinna befrielse från vapentjänst, samt huruvida värnpliktige, som på grund av religiös övertygelse finna sig av samvetsbetänkligheter förhindrade att deltaga i vapenövning eller annan militär tjänstgöring, må i stället få utföra annat arbete för statens räkning, flere gånger varit föremål för riksdagens samt även särskilda sakkunniges prövning. Den år 1898 tillsatta värnpliktslagskommittén, som på Kungl. Maj:ts uppdrag haft att utreda denna fråga, yttrade i sitt avgivna betänkande bl. a. följande:

§ 16 rege-
ringsformen.

»Då kommittén nu går att söka utreda, huruvida samvetsfrihetens princip, sådan densamma blivit uti § 16 rege-
ringsformen erkänd, bör anses kräva medgivande för värnpliktige, vilka hysa samvetsbetänkligheter mot deltagande i vapenövning, att utbyta denna övning mot annat arbete, vill kommittén till en början erinra, att en uppfattning, enligt vilken samvetsfriheten skulle innebära obegränsad rätt för den enskilde att uti alla sina handlingar låta bestämma sig endast av sitt eget samvetes bud, kommer i uppenbar strid med principen för staten själv. Emedan varje individens handling kan bliva föremål för bedömning av samvetet, och detta bedömning, efter vad alla tiders erfarenhet bestyrker, företer väsentliga olikheter hos olika individer, skulle staten genom att erkänna samvetsfrihet i sådan bemärkelse och omfattning hava eftergivit den för statens bestånd oundgängliga rätten att av sina medlemmar erhålla deras

medverkan för befrämjande och vinnande av statens egna ändamål. Den enskilde samhällsmedlemmen skulle då hava erhållit överhöghet över staten själv, i det han ägde från sitt eget samvetes synpunkt avgöra, huruvida han ville ställa sig statens föreskrifter till efterrättelse eller ej, och den enskilde samhällsmedlemmens lydnadsplikt gentemot statens lagar eller själva grundprincipen för varje stat vore därigenom fullständigt upphävd. Därefter vore det endast mellan liktänkande individer som någon sammanslutning för gemensamma ändamål kunde förekomma. Det säger sig självt, att staten ej kan såsom för sig ledande erkänna en princip, som medför dylika konsekvenser, och att alltså samvetsfriheten, därest den skall kunna erkännas såsom statsprincip, ej får fattas i nyssnämnda, vidsträckta mening.

Vill man vidare undersöka, i vad mån en begränsning är nödvändig, må man fasthålla därvid, att, såsom ovan visats, statsverksamhet kan bliva omöjlig på varje område, där åt den enskilde lämnas alldeles fritt att handla efter sitt samvete. Det skall då bliva klart, att så beskaffad frihet ej kan medgivas inom de områden, där det gäller egentliga statsändamål. Detta vill med andra ord säga, att den enskilda samhällsmedlemmens uppfattning, då densamma kommer i motsats mot statens uppfattning, rörande statens egna ändamål och de medel, som för dessas vinnande böra tillitas, måste vika och ej kan tillerkännas rätt att göra sig gällande.

Nu kan tilläventyrs invändas, att med en sådan begränsning av samvetsfriheten denna faktiskt upphäves och ej vidare rymmes inom det statliga samhället. Så är dock ej förhållandet. Det är ej ens möjligt för staten att så helt taga individens verksamhet i anspråk för sina ändamål, att icke för individens självverksamhet återstår ett mycket vidsträckt område, inom vilket envar kan fritt handla efter de särskilda principer, han för sig uppställt. Den moderna staten nöjer sig med att uppdraga ganska allmänna gränser för individens självverksamhet och överlåter åt individen att inom dessa gränser handla fritt och obundet.

Men alltjämt är det en nödvändighet, att, i fall av kollision mellan statens och individens uppfattning, staten, därest dess intresse det kräver, äger att fordra individens underkastelse, enär i annat fall statsordningen sönderbrytes. Friheten för den enskilde att handla efter sin individuella uppfattning erhåller alltså i varje särskilt fall sin begränsning utav statsintresset, och detta intresse blir större, allteftersom staten finner, att dess verksamhet på ett visst område ej kan utbytas

mot eller ersättas av individernas självverksamhet. Den möjlighet är visserligen ej utesluten, att staten kan taga fel i fråga om de grundsatser, som i dess verksamhet böra följas, och att en enskild samhällsmedlems uppfattning kan stå närmare den högsta rättens idé än statens egen i lagen uttryckta uppfattning, men detta hindrar ej, att den enskildes mening måste vika, honom obetaget att söka åstadkomma ändring uti statens uppfattning, d. v. s. i lagstiftningen.

Ett område, inom vilket statens verksamhet allra minst kan ersättas av individens självverksamhet, är nu det, som beröres av det till bedömande upptagna förslaget om vissa värnpliktiges befrielse från vapenövning, nämligen området för statens verksamhet utåt, gentemot andra stater. På detta område är statssamhällets enhetlighet särskildt nödvändig, och det lär ej kunna i princip medgivas den enskilde statsmedlemmen att efter sitt eget samvetes synpunkt avgöra, huruvida han vill eller icke vill på det sätt, staten bestämt, medverka på nämnda område till statens värnande mot yttre faror. Mera än på något annat område framträder här nödvändigheten för staten att, med förbindande verkan för alla dess medlemmar, bestämma, vad som skall göras och sättet därför.

Men är det så, att staten ej kan och får antagas hava avsett att erkänna samvetsfriheten i vidare mån, än som är förenligt med statens egen princip, så kan bestämmelsen i § 16 regeringsformen om samvetsfrihet redan av principiella skäl ej med fog åberopas till stöd för de värnpliktiges befrielse från vapenövning i fall av samvetsbetänkligheter. Innehållet av ifrågavarande grundlagsbud i dess hela sammanhang står också med denna uppfattning i full överensstämmelse. Den samvetsfrihet, som där garanteras, angives nämligen uttryckligen innefatta ett skyddande av individen vid fri utövning av hans religion, »så vitt han därigenom icke störer samhällets lugn eller allmän förargelse åstadkommer». Näppeligen kan för samhället uppstå större fara än den, att statens verksamhet till skydd för dess egen tillvaro förklaras. En sådan fara skulle kunna uppstå genom medgivande åt de enskilde värnpliktige att i det fall, varom nu är fråga, handla endast efter samvetets ingivelse. Även om till närvarande tid antalet fall, då samvetsbetänkligheter mot vapenövning yppats, varit helt ringa, och sålunda någon betänkelig minskning av landets försvarskraft ej skulle hava föranletts av de värnpliktiges befrielse från vapenövning i alla hittills förekomna fall av vägran på grund av samvetsbetänkligheter att deltaga i sådan övning, finnes

icke någon säkerhet, att förhållandet i nämnda hänseenden framgent skulle bliva oförändrat. Snarare torde kunna med stor sannolikhet antagas, att ett medgivande av rätt för individen att efter sitt eget samvetes bud avgöra, huruvida han ville i landets försvar deltaga eller ej, skulle alstra hos de värnpliktige benägenhet att omfatta den åskådning, som anser bruk av vapen stridande mot Guds lag, och sålunda i väsentlig mån befordra spridande av nämnda åskådning till allt vidare kretsar.

Bemärkas bör ock särskilt, att ett medgivande av de ifrågavarande värnpliktiges befrielse från vapenövning *i fredstid*, vartill anspråken hittills inskränkts, faktiskt måste föranleda till samma värnpliktiges befrielse från tjänst under vapen även i händelse av krig, då ju försvaret ej i krig kunde med fördel betjäna sig av krigsmän, som fullständigt saknade övning i vapens bruk. Det kan ej heller antagas, att värnpliktige, som hysa samvetsbetänkligheter mot vapenövning, skulle finna sin samvetskänsla tillfredsställd allenast därigenom, att de under fredstid befriades från sådan övning. Tvärtom lära deras samveten än mera uppressa sig mot deltagande i verklig strid. I varje fall hade staten, om den erkände rätt för de värnpliktige att på grund av samvetsbetänkligheter vinna befrielse från vapenövning i fredstid, också av sagt sig möjligheten att av dessa värnpliktige fordra medverkan till försvaret i händelse av krig.

Att det från statens synpunkt är omöjligt att i princip erkänna de värnpliktiges *rätt* att på grund av samvetsbetänkligheter erhålla befrielse från vapenövning, har kommittén nu sökt visa.

Uppfattningen att bruk av vapen ej är tillåtligt.

Emellertid skulle kunna invändas, att om för statens bestånd fordras något, som står i strid med Guds bud, så må det hellre offras, än Guds bud kränkas, ty »man måste mer lyda Gud än människor».

För att skyldighet skall inträda att offra det, som är nödvändigt för det mänskliga samhällets trygghet och bestånd, fordras dock uppenbarligen, att den åskådning, i kraft hvarav ett sådant offer kräves, stöder sig på oomtvistlig gudomlig auktoritet.

Detta är emellertid ingalunda fallet med yrkandet, att fäderneslandet hellre må lämnas till rov för främmande inkräktare, än att dess söner skulle mot fienden få taga till vapen. Att något sådant skulle följa av den kristna religionens i bibeln framställda läror, har nämligen aldrig varit allmänt erkänt inom kristenheten. Tvärtom hava under alla tidsåldrar och inom de mest olika kristna trossamfund personer med

erkänd förståndsskärpa samt utmärkta för den största kristliga fromhet och förtrogenhet med bibelns läror och deras anda ansett fäderneslandets värnande såsom en den heligaste plikt.

Att den åskådning, som ej under några omständigheter tillstöder bruket av vapen, är ohållbar, vinner dessutom en slående bekräftelse därav, att denna åskådning vid tillämpningen måste komma i strid med en grundsats, vars riktighet borde vara och väl också är allmänt erkänd såsom självklar. Den leder nämligen till förnekande av den naturliga rättigheten att mot våldsvarkare i nödfall med vapen värna maka och barn och sitt eget liv.

Bibehåller staten alltså principiellt *rätten* att av alla sina medlemmar utan avseende å deras individuella uppfattning fordra medverkan till försvaret, är därmed dock ej givet, att staten måste begagna sig av denna rätt i dess vidsträcktaste omfattning. Vad som skulle tala för en anordning, varigenom kunde undvikas användande av statens straffrätt mot sådana, vilkas vägran att deltaga i vapentjänst verkligen grundade sig på samvetsbetänkligheter, vore dels att dessa, om ock vilsefarande, dock ej ledas av medveten brottslig avsikt, dels önskligheten att undanröja den lockelse, som martyrglorian utövar på vissa naturer, en omständighet, som i detta fall kunde leda till att straffet, i stället för att avskräcka från trots mot samhällets ordning, snarare ökade benägenheten härtill.

På grund härav och till fullgörande av det kommittén lämnade uppdrag har kommittén, oaktat sin i det föregående angivna principiella ståndpunkt, nu att vidare undersöka, om och i vad mån staten skulle kunna tillmötesgå de uti ifrågavarande hänseende framställda önskingarne, därvid dock svaret måste bero på ett avvägande av de fördelar och olägenheter, som äro att förvänta av den anordning, vilken kan ifrågakomma.

Kommittén övergår således att tillse, huruvida det lämpligen låter sig göra, att åt värnpliktige, som åberopa samvetsbetänkligheter mot vapenövning, medgives befrielse från sådan övning mot skyldighet att utträtta annat passande arbete.

*Frågan om
utbyte mot
civilt arbete.*

I detta avseende har kommittén trott sig finna, att arbete av civil art icke lämpligen skulle kunna sättas i stället för vapenövning. Det torde knappast kunna antagas, att staten under alla omständigheter vore i tillfälle att anordna allmänna arbeten av sådan beskaffenhet, att värnpliktige oavsett föregående olika uppfostran och verksamhet skulle kunna i dessa arbeten med fördel användas, och i alla händelser skulle för de värnpliktiges användande i allmänna arbeten — desamma må bestå i

odlingsföretag, järnvägsanläggningar, vägbyggnader eller annat — erfordras särskilda anordningar, vilka komme att för statsverket leda till avsevärda uppostringar. Sålunda vore ju nödvändigt att beordra särskilt befäl att över dessa värnpliktige hålla uppsikt och anställa ledare av arbetena, att vidtaga åtskilliga anstalter för de värnpliktiges befordrande till arbetsplatsen, för deras inkvartering och underhåll, för läkarevård samt för disciplinens upprätthållande o. s. v. Kostnaderna för nämnda anstalter ökades, därest det bleve nödvändigt att anordna arbeten på olika orter inom landet eller att förlägga arbetet från ort till annan; och om det låte sig göra att bringa tillsammans alla ifrågavarande värnpliktige och använda dem till arbete år efter år å samma plats, bleve i stället kostnaderna dryga för deras sammanförande från olika delar av landet. Anordningarna komme naturligtvis att i viss mån försvåras av omöjligheten att på förhand beräkna antalet av de värnpliktige, som kunde komma att under olika år användas i de allmänna arbetena. Det är för övrigt att befara, att dessa arbeten skulle alltför mycket till sin karaktär närma sig vanligt tvångsarbete. Skulle de värnpliktige under deltagande i de civila arbetena ej vara underkastade krigslagarna, bleve jämväl nödigt, att särskilda bestämmelser gäves i fråga om ansvar för dem, som icke fullgjorde förelagt arbete eller eljest visade olydnad eller i ett eller annat avseende förbröte sig i tjänstgöringen.

De här påpekade olägenheterna och svårigheterna har kommittén dock icke funnit vara sådana, att de innebära alldeles bestämt hinder för den ifrågavarande förändringen.

Vad som däremot enligt kommitténs uppfattning omöjliggör att utbyta vapenövningen mot civilt arbete, är den förut vidrörda konsekvensen av befrielse från vapenövning i fredstid med avseende å värnplikten i händelse av krig. Att skicka fullkomligt oövat manskap mot fienden vore nämligen en uppenbar orimlighet, och att låta ett utbyte av vapenövningen i fredstid mot civilt arbete draga med sig frihet från verklig krigstjänst skulle vid annalkande krigsfara innebära en alltför stor frestelse.

Något gynnsammare ställer sig frågan, huruvida vapenövningen skulle för värnpliktige, som hysa samvetsbetänkligheter mot sådan övning, kunna utbytas mot något arbete, som faller inom området för den militära organisationen, nämligen mot sjukvårds- eller handräckningstjänst. De värnpliktige, som inövades till sådant arbete, finge åtminstone någon militärisk utbildning och behövde därför ej vara alldeles oanvändbara i krigs-

*Om utbyte
mot sjuk-
vårds- eller
handräck-
ningstjänst.*

tid, då ju alltid ett visst antal sjukvårdare erfordras och handräckningsgöromål förekomma i ganska stor omfattning. Hittills hava de värnpliktige, som av samvetsskäl vägrat att låta vapenöva sig, i verkligheten utgjort ett ganska obetydligt antal. Kommittén har i fråga därom fått genom vederbörande departementschefers försorg mottaga uppgifter från landets samtliga truppförband, ävensom från flottans stationer. De tidsperioder, de särskilda uppgifterna avse, sammanfalla icke helt och hållet med hvarandra, men uppgifterna giva vid handen, att vederbörande befälhavare icke kunnat ange flere än tillsammans 32 kända fall, då värnpliktige måst åläggas bestraffning med anledning däraf, att de under åberopande av samvetsbetänkligheter vägrat att bära vapen. För närvarande förekomma alltså värnpliktige, som för samvetsbetänkligheter kräva befrielse från vapenövning, icke i större antal än att de samtliga kunde finna användning såsom sjukvårdare eller handräckningsmän.

Kommittén har också försöksvis företagit sig att uppgöra förslag till den förelagda uppgiftens lösning på sådant sätt, att värnpliktige, som hyste samvetsbetänkligheter mot vapenövning, skulle erhålla företrädesrätt att användas såsom sjukvårdare och handräckningsmän. Därvid befanns i främsta rummet angeläget, att verksamma åtgärder vidtoges till förebyggande, att värnpliktige, som endast föregåve samvetsbetänkligheter, komme i åtnjutande av den åt de samvetsömme tillärnade företrädesrätten.

För syftets vinnande syntes vara tjänligt, dels att man vidtog anordningar för att söka utforska, huruvida verkliga samvetsbetänkligheter förelåge, och för att, om möjligt, åstadkomma deras hävande på övertygelsens väg, dels ock att det arbete, som sattes i stället för vapenövning, utmättes så pass tungt, att det ej blott motsvarade, utan vore strängare än vapenövningen. Kommittén tänkte sig i dessa hänseenden såsom lämpliga åtgärder, att de värnpliktige, som anmälde sig på grund av samvetsbetänkligheter vilja fritagas från vapenövning, skulle undervisas av vederbörande truppförbands präst under en tid av 14 dagar, att om de efter erhållen undervisning framhårdade i sin begäran, de skulle befrias från årets vapenövning, men deras sak hänskjutas till nästa års inskrivningsrevision, som ägde att med ledning av prästens berättelse och de upplysningar, som vid förhör eller annorledes kunnat vinnas, bedöma och avgöra, huruvida utbyte skulle få äga rum, samt att de, som erhöle tillstånd att utbyta vapenövningen mot sjukvårds- eller handräckningstjänst, skulle vara pliktige att på sådant sätt tjänstgöra under två gånger 68 eller tillhoppa 136 dagar, fördelade på två år. Genom dessa anordningar skulle man erhålla

åtminstone några garantier mot obehöriga försök av värnpliktige att genom falskt förebärande av samvetsbetänkligheter undandraga sig vapenövning.

Innan kommittén fattade ett definitivt beslut angående den tänkta anordningen, fann kommittén emellertid nödigt att pröva densamma dels genom att tänka sig in i de konsekvenser, vartill den i framtiden kunde leda, och dels genom att undersöka, vilken praktisk nytta anordningen för närvarande kunde medföra.

I förra hänseendet framställde sig då följande synpunkter.

De, som av samvetsskäl vägra att delta i vapenövningar, äro nu jämförelsevis få, men om det ifrågavarande utbytet genom lag medgäves, kunde detta bliva en lockelse, som möjligen läte det onda antaga verkligt farliga dimensioner. Hittills har vägran att öva sig i vapnets bruk stötts på religiösa motiv, men det gives i vår tid även en fredsrörelse, som grundas på s. k. humanitära principer. Även dessa fredsvänner skulle kunna vilja åberopa samvetet, och ger staten de religiöst samvetsömma rätt att slippa bära vapen, synes staten knappast kunna neka det andra slaget av samvetsömma samma förmån. Såsom mindre fanatiska hava dessa hittills underordnat sig statens lagar med avseende på försvaret, men öppnar staten själv för dem en utväg att tillämpa sina principer, så är fara värdt, att även bland dem en rörelse till försvarvägran skulle uppstå. Särskilt kunde den betydelse och den lockelse, föreningsväsendet i vår tid utövar, bliva i detta hänseende ödesdiger. Föreningar kunde bildas, som uppsatte försvarsvägran såsom sitt program, och sålunda kunde mot vapenövningarna uppstå så att säga strejker, vilka för landets försvarskraft innebure verklig fara.

Vad åter angår anordningens praktiska gagn under nuvarande förhållanden, fann kommittén, att detta skulle bliva ganska ringa.

Enligt de till kommittén inkomna uppgifterna hava nämligen de värnpliktige, vilka för vägran av samvetsskäl att bära vapen hittills ådömts bestraffning, i regel förklarar sig av samma anledning förhindrade att uträtta *något som helst arbete, som avsäge krigsändamål*. Det ifrågasatta utbytet av vapenövning mot sjukvårds- eller handräckningstjänst för försvaret skulle således ej tillfredsställa dessa värnpliktige, utan de skulle anse sig av samvetsskäl förhindrade att delta även i tjänstgöring av nämnda slag. Utbytet skulle då tillgodokomma endast de värnpliktige, vilkas samvetsbetänkligheter sträckte sig allenast till den egentliga vapenövningen. Antalet sådana värnpliktige synes emellertid vara synnerligen ringa, då, enligt vad kommittén inhämtat, de religiösa samfund, vilka betrakta

bruket av vapen såsom syndigt, i allmänhet på samma sätt beteckna även övriga handlingar, som avse krigsändamål, och därvid icke ens göra undantag för sjukvårdstjänst.

Vartill ett noggrant beaktande i lagstiftningen av olika slag utav samvetsbetänkligheter hos de värnpliktige för övrigt kunde komma att följdriktigt leda, belyses i viss mån av det förhållande, att enligt de uppgifter, som inkommit till kommittén, i flera fall inträffat, att värnpliktige, tillhörande en viss religiös kristen sekt, av samvetsuskäl vägrat, icke att göra vapentjänst, men att deltaga i övningar å lördag, vilken dag av dessa ansetts vara rätt sabbatsdag, på vilken vapenövningen ej finge utföras.

Då härtill slutligen kommer, att vederbörande befälhavare vid utövande av sin rätt att bland de värnpliktige uttaga sjukbärare äro i tillfälle att redan under nuvarande förhållanden, såsom jämväl plägat ske, taga hänsyn till sådana samvetsbetänkligheter, som röra endast den egentliga vepenövningen, fann sig kommittén ej böra vidhålla den ifrågasatta anordningen, utan stannade i den mening, att någon förändring av gällande lagstiftning i ändamål att bereda rätt till befrielse från vapenövning mot utträttande i stället av annat arbete ej kan av kommittén förordas.

Denna uppfattning hindrar ej, att kommittén finner synnerligen önskvärt, om ändring kunde åstadkommas i det förhållandet, att värnpliktige vid upprepad, av samvetsbetänkligheter föranledd vägran att deltaga i vapenövning, måste dömas till frihetsstraff på längre tid. Ehuru kommitténs uppdrag ej sträcker sig till avgivande av förslag rörande förändring i sättet för bestraffande av dylik förbrytelse, tillåter sig därför kommittén att i detta sammanhang något beröra ämnet. Vad som förefallit upprörande i den bestraffning, som kan bli följd av en på samvetsbetänkligheter stödd vägran att fullgöra försvarsplikten, torde vara mindre, att straff här för utkräves, än den omständigheten att, när rättelse ej följer, straffet oupphörligt förnyas. Frihetsstraffet torde därför böra till något visst mått begränsas, men i sammanhang med lagstiftning därom torde likväl böra komma under övervägande, huruvida de, som ej av någon bestraffning låta rätta sig, må, oaktat de ej vilja underkasta sig vad som anses nödvändigt för samhällets skydd, ändock inom detta samhälle åtnjuta samma politiska rättigheter som andra samhällsmedlemmar.»

På grund av väckt motion återupptogs frågan om samvetsömma värnpliktiges befrielse från vapenövning ånyo vid 1901 års riksdag, då särskilda utskottet nr 1, efter att utförligt ha redogjort för värnpliktslagskommitténs yttrande, anförde följande:

»Efter den uttömmande behandling, som av värnpliktskommittén ägnats nu förevarande fråga, och på grund av de, enligt utskottets mening, talande skäl, som av kommittén anförts mot en lagändring i den riktning motionären avser, anser sig utskottet icke kunna tillstyrka, att i värnpliktslagen införes ett stadgande, varigenom den, som av samvets-skäl förklarade sig ej vilja deltaga i vapenövning, skulle utan vidare bliva därifrån befriad, om än mot skyldighet att i stället förrätta annat arbete.

Då emellertid de förhållanden, som motionären berört, onekligen ej sällan äro av synnerligen ömmande beskaffenhet, har utskottet likväl tagit i överyvägande, huruvida det icke skulle vara möjligt att, utan egentlig risk för rikets försvar, i någon mån gå de i motionen framställda önskemål till mötes. Väl har det sagts, att här ifrågakarande värnpliktige ofta nog förklara sig av samvets-skäl hindrade ej allenast att bära vapen utan att förrätta varje annat arbete, som med vapen-öfningarna äga samband. I de flesta fall torde väl dock dessa personers vägran härröra huvudsakligen av motvilja mot själva striden såsom sådan eller mot skyldigheten att i visst fall bära vapen mot sina med-människor. Kunde man genom lämpliga åtgärder åstadkomma, att de i förevarande avseende verkligen samvetsömme bleve, såvitt möjligt, från den egentliga vapentjänsten befriade, skulle väl därför det väsentliga i de framställda önskemålen vara vunnet. Det lämpligaste sättet för meddelande av dylik befrielse synes utskottet vara att överlämna åt vederbörande truppbefälhavare befogenhet att, efter prövning av omständigheterna i varje särskilt fall, tillåta dem, som befinnas hysa verkliga samvetsbetänkligheter i förevarande avseende, att i stället fullgöra sin värnplikt genom förrättande av annan lämplig tjänst vid truppen, såsom sjukvård eller annat.» Efter att ha erinrat att ett dylikt tillmötesgående redan torde kunna förekomma uttalade dock utskottet att, för vinnande av klarhet och likformighet i nämnda punkt, det vore önskligt, att ett uttryckligt stadgande rörande befälets befogenheter härutinnan bleve meddelat, samt hemställde, att riksdagen måtte, med erkännande av ifrågakarande motions behjärtansvärda syfte, uttala sig för önskvärldheten därav, att genom särskilt, av Kungl. Maj:t meddelat stadgande vederbörande truppbefälhavare bemyndigades att, i den mån omständigheterna kunde därtill föranleda, meddela värnpliktige, som funnes hysa samvetsbetänkligheter mot vapentjänst, besrielse från sådan tjänst och i stället använda dem till annan lämplig tjänstgöring vid truppen.

Deenna hemställan vann riksdagens bifall, och i enlighet med däruti uttalade önskemål utfärdades Kungl. Maj:ts cirkulär av den 21 februari 1902 till vederbörande regementschefer.

Frågan huruvida och på vad sätt sådana värnpliktige, som på grund av religiös övertygelse finna sig förhindrade att deltaga i vapenövning eller annan militärtjänstgöring, må i stället få utföra annat arbete för statens räkning, upptogs, på grund av väckt motion, till prövning vid 1907 års riksdag, då lagutskottet, efter att bland annat ha uttalat »att en sådan på uppriktiga samvetsbetänkligheter av religiös art vilande uppfattning vid värnpliktens utkrävande bör av staten respekteras, där sådant utan åsidosättande av statens intresse kan ske», hemställde om bifall till motionen.

Lagutskottets hemställan bifölls av andra kammaren, men avslogs av första kammaren. Vid behandlingen av lagutskottets förslag i andra kammaren anfördes bl. a. såsom skäl för bifall till detsamma att »då vore det första steget taget, och helt säkert skola vi inom en snar framtid kunna taga det stora, slutliga, avgörande steget». Vart detta stora, slutliga, avgörande steg torde hava syftat, därom synes den vid utskotts-betänkandet fogade, av herr Lindhagen avgivna reservationen lämna en god vägledning, liksom den också torde angiva, vilka åtgärder man nödgas vidtaga, om man vill förvänta, att inga vidare krav från samvetsömma värnpliktige skola framställas. I förenämnda reservation anføres bl. a. följande:

»Lika med utskottet finner jag det av motionären framhållna missförhållandet böra föranleda åtgärder, ägnade att avhjälpa detsamma.

Däremot förstår jag icke utskottets yttrande om att övertygelser av ifrågavarande slag böra av staten respekteras endast »där sådant utan åsidosättande av statens intresse kan ske». Det är nämligen just ett statsintresse av första ordningen, att ej tvinga någons samvete. Att i dylika fall ådöma medlemmar i samhället borgerliga straff innebär om något ett åsidosättande av statsintressena. Och man får väl ej förut-sätta såsom normalt, att statens rättsordning är så dålig, att den rätteligen bör slå ihjäl ett statsintresse med ett annat.

En undantagslös och bjudande sats måste det således vara, att värnpliktige i de avsedda fallen skola befrias från värnplikten. Sedan må därtill i mån av behov läggas garantier mot missbruk samt åt framtiden överlämnas att fullkomna dessa garantier, för den händelse de visa sig ej vara tillräckliga. Utskottet självt medgiver, att man kan

vara berättigad antaga, att hycklandet av samvetsbetänkligheter skall inträffa endast undantagsvis. Med vissa garantier måste dessa undantagsfall bli ännu sällsyntare. Skulle ändock någon gång en ovärdig komma undan sin värnplikt, så är detta ett vida mindre ont än om samhället med berätt mod skapar martyrer för verkliga religiösa övertygelser.

Beträffande härefter garantierna, så ställer jag mig mycket tveksamt emot den av utskottet förordade arbetsplikten.

För det första kan lätt inträffa, att dylik arbetskyldighet ingalunda undanröjer betänkligheterna hos många värnpliktige, då den i alla fall är ett surrogat för just det, varemot deras övertygelse vänder sig. Motionen är ju föranledd av den erfarenheten, att ifrågavarande värnpliktige se mera till saken än till formen och därför ofta finna civila arbeten vid mötesplatserna lika oförenliga med deras övertygelse som värnpliktsövningarna själva. Flyttas nu det civila arbetet för statens räkning något längre bort och anordnas såsom något fristående för sig, så kan det väl hända, att en och annan låter udda vara jämnt. Men de mest trosvissa lära säkerligen icke låta genom några som helst skenfagra förespeglningar locka sig bort från de vägar, som de anse för de rätta.

I övrigt är det svårt att tänka sig, hur dessa arbeten skola förnuftslenligt anordnas. Säkerligen komma de alltid att kosta staten vida mer än de inbringa. Än värre är, att berörda arbeten, som ju ej skola verkligt betalas och tydligen behöva ske under bevakning, måste få en omiskännlig likhet med *tvångs-* eller *straffarbete* och därför snart skola utdömas både av *värnpliktsfångarna* och den allmänna meningen. I all synnerhet göra sig dylika farhågor gällande, ifall arbetena skola bestå i sådana tunga jordarbeten, som av motionären och utskottet förordats.

Det enda rätta är väl, att ett dylikt så att säga andligt förhinder bör föranleda hel befrielse från värnplikten likaväl som full kroppslig oförmåga därtill. Garantier mot missbruk få sökas på andra och naturligare vägar. Exempelvis må nämnas medlemskap i ett erkänt trossamfund, vars lära fördömer krigstjänst, eller intyg från trovärdiga personer i den värnpliktiges hemort i förening med en högtidligen avlagd försäkran av den värnpliktige på tro och heder. Lagen bör ock stämpla en falsk uppgift eller försäkran, där den lett till befrielse, såsom en otillåten och straffbar handling. Med dylika utvägar bör det i varje

händelse vara nog, till dess erfarenheten visar, om det verkligen behövs ännu flera garantier.»

När vid 1909 års riksdag en motion med samma yrkande som i den senast nämnda ånyo förekom till behandling af lagutskottet hemställde utskottet om avslag å motionen. Efter att ha redogjort för frågans föregående behandling av riksdagen samt Kungl. Maj:ts ovannämnda cirkulär av den 21 febr. 1902 och de förmåner som genom detsamma bereddes de samvetsömna värnpliktiga, anförde utskottet till stöd för sitt avslagsyrkande följande:

»Nu ifrågasättes emellertid ett utvidgande av det sålunda lämnade medgivandet därhän, att värnpliktiga skulle kunna befrias från all slags militärtjänstgöring och i stället få utföra annat arbete för statens räkning; och åberopas såsom skäl härför, att åtskilliga värnpliktiga anse militärtjämgstgöring över huvud vara stridande mot deras religiösa övertygelse. Den mening, som sålunda vill göra sig gällande, har dock utskottet för sin del icke ansett sig kunna biträda.

Utskottet kan icke finna, att en värnpliktig med något som helst fog kan åberopa sin religiösa övertygelse såsom avgörande skäl för vägran att, till fromma för vårt lands försvar, deltaga i sådan tjänstgöring, som endast är avsedd att möjliggöra och underlätta arbetet för de stridande. Samvetsfrihet får, även på det religiösa området, icke givas den innebörd, att den enskilde skulle äga obegränsad rätt att uti sitt görande och låtande allenast följa det egna, understundom förvillade samvetets bud. En sådan frihet skulle lätt komma i strid med förutsättningarna för statens eget bestånd och måste följaktligen vika för statens egen självbevarelserätt. — Och för övrigt, var skulle väl gränsen sättas för en ytterligare undfallenhet för dessa samvetsömna? Skulle de icke framdeles kunna med samma skäl fordra att även varda fritagna från skyldigheten att med sina penningar, genom skatter, bidra till ett försvarsväsen, som enligt deras uppfattning är fördömligt. Skulle de icke till och med i krig kunna med lika fog åberopa sina samvetsbetänkligheter såsom skäl för vägran att fullgöra de för arméns eller flottans räkning gjorda rekvisitioner?

Genom ovannämnda cirkuläret av den 21 februari 1902 givna bestämmelser synes utskottet staten hava gått så långt i eftergift för de mera samvetsömmas övertygelse och åsikter, som den rimligen kan gå utan att åsidosätta sina viktigaste intressen och äventyra sin egen säkerhet. Intet land har hittills gått längre; de ojämförligt flesta, däribland

alla stormakterna, hava icke vågat visa ens en dylik eftergivenhet. Endast i Norge synes man vara benägen att söka en lösning av frågan i den riktning motionären anvisat.

Väl kan det till förmån för denna motion sägas, att de, som av samvetsskäl vägra att deltaga i vapenövningar eller annan militär tjänstgöring, för närvarande äro jämförelsevis få. Men det finnes icke någon säkerhet, att förhållandet i nämnda hänseende framgent skulle bliva oförändrat. Fastmer håller utskottet före, att om det ifrågasatta utbytet av militärtjänstgöring mot civilt arbete bleve genom lag medgivet, samvetsömheten skulle komma att sprida sig i allt vidsträcktare kretsar. Utsikten att slippa ifrån den militära tjänstgöringen skulle otvivelaktigt — då ju friheten från dylik tjänstgöring såsom konsekvens skulle medföra frihet från att i krig offra sitt liv för fosterlandet — hos den mindre modiga, låt vara omedvetet, medföra en benägenhet att omfatta den åskådning, som anser dylik tjänst stridande mot Guds ord. Mången skulle kanske ej ens sky att hyckla samvetsbetänkligheter blott för att komma i åtnjutande av ifrågavarande förmån. Än vidare. Giver staten de religiöst samvetsömma en sådan undantagsställning som den nu föreslagna, synes staten få svårt att neka samma förmån jämväl åt dem, som av andra än religiösa motiv åberopa sin övertygelse såsom grund för värnpliktsvägran. Gränsen mellan det religiösa samvetet och det sociala samvetet är nämligen utan tvivel flytande. De garantier mot missbruk, som skulle ligga däri, att de värnpliktiga i stället skulle för statens räkning utföra sådant annat arbete, som motionären ifrågasatt, kunna enligt utskottets förmenande ingalunda anses tillräckligt betryggande. Vad dylikt civilt arbete för övrigt angår, kan utskottet icke underlåta att erinra om de knappast övervinneliga svårigheter, som skulle möta för staten att under alla omständigheter anordna allmänna arbeten av sådan beskaffenhet, att värnpliktige, oavsett föregående olika uppfostran och verksamhet, skulle kunna i desamma med fördel användas.

För övrigt — skulle någon likställighet upprätthållas mellan sådana värnpliktiga, som göra militärtjänst, och sådana, som därifrån befriats på grund av samvetsbetänkligheter, måste tydligen de senare, under hela den tid, Sverige vore invecklat i krig, fullgöra civilt arbete för statens räkning.»

Vid 1909 liksom vid 1911 års riksdag, då en motion med samma yrkande ånyo behandlades av riksdagen, bifölls motionen av andra kammaren men avslogs av första kammaren.

De motioner, som efter utfärdandet av det kungl. cirkuläret av den 21 febr. 1902 blivit väckta i denna fråga, hava salunda avsett en utredning *hurvida* och på vilket sätt sådana värnpliktiga, som på grund av *religiös* övertygelse finna sig av samvetsbetänkligheter förhindrade att deltaga i vapenövning eller annan militär tjänstgöring, må i stället få utföra annat arbete för statens räkning, medan den nu föreliggande av utskottet tillstyrkta motionen avser en utredning *på vad sätt* värnpliktiga, som av *samvetsbetänkligheter* vägra att *ikläda sig uniform* och fullgöra sin värnplikt, må kunna beredas möjlighet att utföra annat kulturellt arbete för statens räkning.

Det synes oss uppenbart att, som också värnpliktslagskommittén framhåller, uppfattningen om samvetsfriheten ej kan få innebära en obegränsad rätt för den enskilde att sätta sitt veto gent emot staten i varje fall, då härför kunna åberopas påstådda samvetsskäl. Och om på något område statssamhällets enhetlighet är särskilt nödvändig, måste det vara på området för statens verksamhet utåt, gentemot andra stater, varför den enskilde statsmedlemmens frihet att från sitt eget samvetes synpunkt avgöra, om han vill eller icke vill, på det sätt, staten bestämt, medverka på detta område till statens värnande mot yttre faror, ej kan godkännas, utan att den enskilde statsmedlemmen därigenom skulle erhålla en sådan överhöghet över staten själv, att själva statsordningen därigenom skulle sönderbrytas. Friheten för den enskilde att handla efter sin individuella uppfattning, måste därför på detta område i viss mån begränsas av statsintresset.

»Gent emot dem» — säger utskottet — »vilka med åberopande av vikten att hävda statens auktoritet emot enskildas anspråk på självhävdelse i det ena eller andra avseendet, möjligen befara för försvaret vådliga konsekvenser av ett sådant medgivande, som här ifrågasatts, må anföras, att antalet fall av dylik vägran är ytterst ringa, enligt uppgift högst ett 10-tal per år.» Men utskottet förbiser härvid alldeles, att det nu icke finnes någon *rättighet* för de samvetsömma att vinna befrielse från att göra vapentjänst; annorlunda torde det ställa sig, om man medger en sådan *rätt* och därigenom försätter individen i den ställningen, att han kan börja fundera över om han skall fullgöra vad samhället pålägger honom eller om han icke skall fullgöra det. Öppnar man en väg, och därtill en okontrollerbar sådan, varigenom befrielse från värn-

plikten blir en medgiven rättighet, så torde, särskilt med kännedom om exemplets makt i den ålder, vari de värnpliktiga befinna sig, och med hänsyn till den påverkan, varigenom samvetsömhet numera ofta hos ungdomen framalstras, kunna förutses, att det ej längre blir fråga om ett litet fåtal värnpliktsvägrare, utan om ett avsevärt antal bland vilka man torde kunna räkna många, som aldrig kommit på dylika funderingar, om icke lagstiftningen givit dem rätt att bestämma sig för eller emot lydnad för samhällets beslut och anordningar. Och har man kommit därhän, att den enskildes vilja står över statens på ett område, så torde man få räkna med att samma krav kan utvidgas även till andra områden.

»Utskottet» — heter det vidare — »har också den uppfattningen, att de värnpliktiga med ytterst få undantag, nämligen där starka samvetsbetänkligheter föreligga, skola föredra den militära tjänstgöringen framför civilt arbete, som säkerligen kommer att bli väl så krävande som vapentjänsten.»

Oavsett de svårigheter och kostnader, som med anordnande av ett dylikt arbete skulle vara förenade, synes det oss, som om utskottet skulle alldeles förbise, att det centrala i värnplikten icke är *vapenövningen*. I fredliga tider kan det väl förefalla, som om värnplikten bestode uti eller skulle kunna ersättas med så eller så många tjänstgöringsdagar, men i tider av krigsfara borde det stå klart för envar, att det centrala i värnplikten ligger just i plikten att strida för och, om så kräves, offra sitt liv för fosterlandets försvar. Vid utövändet av den plikten kräves det mödor och ansträngningar, som vida överstiga det civila arbetets, men den pliktuppfyllelsen kan heller aldrig uppvägas av några flere eller färre civila kronodagsverken. Inför en verklig krigsfara, när måhända generationers kulturarbete kan vara beroende av att statssamhället kan hävda sin nationella frihet och sitt oberoende, torde man bäst komma att inse vad litet värde dessa civila dagsverken skulle ha, jämförda med den insats, de medborgare komme att göra, vilka danat sig för fosterlandets försvar.

Och vilken garanti har man för att ej samvetsskäl skulle anföras även emot denna dagsverksskyldighet?

Emellertid vilja vi ej förneka, att de förhållanden, som i den föreliggande motionen beröras, »ej sällan äro av synnerligen ömmande beskaffenhet», och ehuru utskottet vitsordar »den noggranna prövning, som redan nu förekommer — — — av omständigheterna i varje särskilt fall»,

så synes det oss likväl önskvärt, att dessa samvetsömma, mera omsorgsfullt än som hittills måhända alltid varit fallet, underkastades en sakkunnig undersökning, helst av en erfaren psykiatriker, beträffande sitt mentala tillstånd. Av vad som under denna frågas behandling förut framkommit, synes oss nämligen framgå, att bland dem, som av allvarliga religiösa samvetsskäl vägra att delta i varje slag av militär tjänstgöring, finnes en och annan, vars vägran kan vara beroende av rent sjukliga föreställningar, verklig abnormitet; och om verklig abnormitet kan konstateras, så bör naturligtvis den som lider därav helt befrias. Skulle däremot möjlighet till befrielse beredas i de ömmande fall, då personer, utan att vara belastade med en dylik andlig defekt, likväl av allvarliga religiösa samvetsskäl vägra att delta i militär tjänstgöring, synes oss den enda tillräddliga väg härför vara den väg, som i en del andra fall anlitas, då en allmän lagbestämmelse ej kan tillfredsställande reglera varje enskilt fall, nämligen *den kungliga benädningsrättens väg*. Kunde den vägen anlitas, skulle möjligen Kungl. Maj:t, efter en omsorgsfull prövning av omständigheterna i varje särskilt fall, kunna meddela befrielse, då uppenbart alla billiga hänsyn tala därför.

I detta sammanhang vilja vi, i likhet med värnpliktslagskommittén, framhålla såsom önskvärt, om ändring kunde åstadkommas i det förhållandet, att värnpliktig vid *upprepad* vägran att delta i militärtjänst måste dömas till frihetsstraff på längre tid. »Vad som förefaller upprörande i den bestraffning, som kan bli följden av en på samvetsbetänkligheter stödd vägran att fullgöra försvarsplikten, torde vara mindre, att straff härför utkräves, än den omständigheten att, när rättelse ej följer, straffet oupphörligt förnyas», säger värnpliktslagskommittén, och i detta vilja vi tillfullo instämma.

Då emellertid något yrkande i den riktning, vi framhållit såsom önskvärd, ej framställes i den nu föreliggande motionen och då vi icke — allraminst den tid vi nu genomleva — vilja vara med om att företaga åtgärder, åsyftande en större eller mindre avskrivning av plikten att försvara sitt land, få vi vördsamt hemställa,

att herr Bergs i Munkfors motion, nr 152, ej må till någon andra kammarens åtgärd föranleda.